

необходимость пересмотра характера отношений между преподавателем и студентом, предлагается рассматривать их как деловые отношения, то есть отношения равноценных партнеров сотрудничества, которые имеют общие цели и задачи. Анализируются нравственные установки, требования, которые должны культивироваться в высшем учебном заведении и быть идеологической основой оптимизации учебного процесса.

Ключевые слова: *отношения «преподаватель – студент», деловые отношения, нравственные основы деловых отношений, нравственные принципы, нормы, требования сотрудничества преподавателей и студентов.*

THE MORAL FOUNDATIONS OF THE BUSINESS RELATIONSHIPS BETWEEN TEACHERS AND STUDENTS

Tsenko M. B.

The author considers the interaction between teachers and students in the teaching process during the reform of the education system. The need to review the nature of the relationship between teacher and student is justified and proposed to consider them as business relationships, e. g. relationships between equal cooperation partners with common goals and objectives. Moral guidelines which are cultivated in higher educational establishment and should be the ideological foundation of learning process optimization are analyzed.

Key words: *relationships «teacher — student», business relationships, moral principles of business relationships, moral principles, norms, requirements of teachers and students cooperation.*

УДК 340.12

О. В. Шапаренко, кандидат філософських наук, доцент

ПРИНЦИП ІНТЕРСУБ'ЄКТИВНОСТІ В ОСМИСЛЕННІ ОНОВЛЕННЯ ПРАВА В УКРАЇНІ

Розглянуто засоби обґрунтування права: об'єктивізм, суб'єктивізм, інтерсуб'єктивність; розкриваються їх методологічні відмінності; доводиться, що принципи інтерсуб'єктивності найбільш ґрунтовно відображають реалії сьогодення та мають велике значення у переосмисленні права в сучасній філософії й в осмисленні оновлення права в Україні. Наголошується, що відповідно до інтерсуб'єктивного

підходу сенс права не розчиняється у свідомості суб'єкта або в зовнішньому соціальному світі, а розкривається у взаємодії (комунікації) суб'єктів. Основною конструкцією в інтерсуб'єктивності філософської методології праворозуміння є договір.

***Ключові слова:** право, інтерсуб'єктивність, політичний об'єктивізм, культурно-історичний об'єктивізм, екзистенціалізм, теорія інтеперсональності.*

Актуальність теми зумовлена значними трансформаційними процесами, що відбуваються в глобалізованому світі та зокрема в Україні. Важливі геополітичні та внутрішні зміни в Україні потребують оновлення правової системи країни. Необхідність розробки цієї проблематики продиктована й сучасною культурологічною кризою, яка не оминула і нашу країну [1].

Великий тлумачний словник сучасної української мови надає такі загальноживані значення слова «право»:

1) законодавство; здійснювана державою форма законодавства, залежна від соціального устрою країни;

2) система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, що виражають волю панівного класу або всього народу;

3) обумовлена певними обставинами підстава, здатність, можливість робити, чинити що-небудь, користуватися чим-небудь;

4) наука, що вивчає юриспруденцію; правознавство; суд [2].

У вітчизняній юриспруденції термін «право» також є полісемантичним, проте кількість його значень є більш обмеженою. Юридична енциклопедія за загальною редакцією Ю. С. Шемшученка наводить таке визначення права: «Право — система соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечуються державою» [3].

Мета цієї роботи — зробити огляд засобів обґрунтування права: об'єктивізм, суб'єктивізм, інтерсуб'єктивність; розкрити їх методологічні відмінності; довести, що принципи інтерсуб'єктивності найбільш ґрунтовно відображають реалії сьогодення та мають велике значення у переосмисленні права в сучасній філософії.

Вищезазначені дефініції права відображають його основні прояви, які у вітчизняній юридичній науці отримали назву об'єктивного та суб'єктивного права і визначаються таким чином:

– об'єктивне юридичне право — система діючих у державі правових норм і принципів. Вони встановлені (або визнані) державою як регулятор суспільних, забезпечені нею. Термін «об'єктивне» означає, що вони одер-

жали об'єктивацію в офіційних державних актах і тому є незалежними від індивідуального інтересу (волі) та свідомості суб'єкта права;

– суб'єктивне юридичне право — правові норми і принципи як певні юридично визнані можливості (свободи) суб'єкта права задовольняти власний інтерес. Термін «суб'єктивне» означає, що наданими можливостями (правами і свободами) суб'єкт на свій розсуд може скористатися або не скористатися. Інтерсуб'єктивність в осмисленні права досліджували такі вчені, як М. Мюллер, Е. Фехнер, Е. Левінас, В. Майхофер, А. Кауфман, В. Гассемер, П. Рікер, К.-О. Апель, Ю. Габермас та ін.

У класичній філософській традиції розрізняються дві групи філософсько-правових теорій, які надали поштовх розвитку інтерсуб'єктивності: об'єктивістські (матеріалістичні) та суб'єктивістські (ідеалістичні). Терміни «об'єктивізм» і «суб'єктивізм» у цьому разі є похідними від категорій об'єкта і суб'єкта, що дають можливість розрізняти правові концепції залежно від уявлень про те, чи набуває правосвідомість правових смислів з об'єкта, об'єктивних відносин, чи із суб'єкта, самої свідомості. Інтерсуб'єктивність — філософське поняття, що означає: 1) особливу спільність; 2) певну сукупність ідей, установок і переконань, що характеризуються спільністю; 3) узагальнений досвід представлення предметів [4].

Розглядаючи історико-правові підвалини інтерсуб'єктивізму, насамперед треба зазначити правовий об'єктивізм, світоглядно-методологічною підставою якого виступає матеріалістична установка виведення всіх ідеальних смислів із життя, об'єктивної реальності. Тому правовий об'єктивізм розглядає право як частину іншої, ніж вона сама, реальності. Правова реальність виступає як реальність суспільних відносин, у глибині яких слід шукати підстави права, його сутність. Залежно від того, які відносини вважаються основними, виділяють різні об'єктивістські теорії: юридичний біологізм, юридичний економізм, політичний об'єктивізм, культурно-історичний об'єктивізм, соціологічний об'єктивізм.

Прихильники юридичного біологізму вважають право біологічно зумовленим, а фундаментальні біологічні потреби такими, що задовольняються за допомогою права (фрейдизм, біологічна антропологія, соціобіологія та ін.). Юридичний економізм (марксизм) виходить із того, що існуючі економічні відносини відбиваються в людській свідомості і становлять сенс правопорядку. З точки зору політичного об'єктивізму правовий порядок виступає як вираз існуючих владних відносин (Н. Макіавеллі, Т. Гоббс). «Влада, а не істина творить закон» — такою є думка мислителів цього напрямку [1].

Представники культурно-історичного об'єктивізму — це насамперед відома «історична школа права» (Г. Гуго, Ф. Савіні, Г. Пухта). Відповідно

до цієї школи право виникає спонтанно з народного духу та є невід'ємною частиною цілісної культури народу. Об'єктивізм, що перебільшує роль соціальних відносин, отримав назву соціологічного об'єктивізму, або соціологізму. Представники цього напрямку джерелом правосвідомості вважають виключно реально існуючі відносини, що вивчаються соціологією. «Похідний пункт і центр права розглядається не в законодавстві, а в суспільних відносинах» [1]. У цьому полягає особливість соціологічного об'єктивізму.

Позитивною стороною правового об'єктивізму є те, що він звертає увагу на той безперечний факт, що правопорядок включений до актуально існуючих відносин і немислимий без їхнього урахування. Завдяки цьому ставиться і вирішується питання про те, за яких умов правопорядок може бути справедливим. Однак об'єктивізм абсолютизує роль існуючих умов (соціальних і культурно-історичних) як джерело правосвідомості, перетворюючи правосвідомість і правопорядок на дзеркальні відображення цих умов. Таким чином, безперечна ідея про те, що суб'єкт не може бути самодостатнім у створенні правопорядку, виходити лише із самого себе, обертається розчиненням суб'єкта в суспільних відносинах, недооцінкою його творчої активності.

В об'єктивній філософській методології парадигматичним принципом дослідження права, його норм і правил є принцип об'єктивності, тобто нейтрального, неупередженого їх вивчення. Але в такому випадку філософи (зі своєї волі, або мимоволі) абсолютизували власне пізнання права і його проявів. Тому принцип об'єктивності обумовлює використання у філософському розумінні права і таких похідних принципів, як принцип детермінізму (загальної обумовленості всіх правових норм і правил) і принцип історизму, т. зв. розвитку, що припускає якісну зміну права. Не випадково дана форма філософської методології у дослідженні правових норм і правил базується, головним чином, на методах пояснення [5].

Протилежним засобом обґрунтування права є правовий суб'єктивізм, який являє собою найбільш розвинену форму природно-правового мислення (у його класичному варіанті). До нього можна віднести ті концепції природного права, що звільнилися від натуралізму і в обґрунтуванні права зосередилися на суб'єкті як носії «належного» [5]. В основному це морально-філософські концепції, що підкреслюють деонтологічну природу права і пропонують більш адекватний цій природі метод обґрунтування права. У спробах обґрунтування права вони виходять із суб'єкта, його свідомості, орієнтуються на свободу і творчу активність суб'єкта.

Однак суб'єктивізм абсолютизує роль суб'єктивності, унаслідок чого втрачається зв'язок права з життям, ускладнюється врахування актуально існуючих умов у даному суспільстві. Проте позиція суб'єктивізму, що орі-

ентується на суб'єкта як на категорію, з якою безпосередньо корелює поняття права, є кращою, ніж позиція об'єктивізму, для якої характерна зневага до суб'єкта, саме суб'єкт як носій ідеї права, сенсу справедливості є джерелом правопорядку. Основними формами прояву суб'єктивізму в правовій філософії виступають раціоналізм і філософія цінностей. Раціоналізм відстоює позицію, згідно з якою джерело правопорядку повинно бути знайдене в ідеї права. Ідея права відкривається в глибинах людської свідомості. Вона має надчасову цінність і розвивається завдяки внутрішнім імпульсам. Історично раціоналізм існував як догматичний раціоналізм (С. Пуфендорф, Х. Вольф), що намагався вивести з ідеї права всю правову систему, і як критичний раціоналізм (І. Кант, Р. Штаммлер), що виводить з ідеї права тільки основні принципи правопорядку.

Фундаментальне положення філософії цінностей (М. Шелер, М. Гартман) полягає в тому, що цінності існують як незалежні сутності в автономній ідеальній сфері, вони даються людині в акті емоційної інтуїції і мають чіткий ієрархічний порядок. У філософії права провідна ідея цього напрямку (Г. Коїнг, Г. Хубман) припускає можливість встановлення ідеальних, але в той же час об'єктивних і фіксованих норм для організації суспільства. Унаслідок ідеально існуючого сенсу права людина інтуїтивно й емоційно відчуває, що в цих умовах є справедливим чи несправедливим. Це почуття — джерело правопорядку.

Таким чином, завдяки звертанням до ідеї права, суб'єктивізм легко вирішує питання про підстави та критерії права, нормативність правопорядку. Однак недостатня увага до існуючих умов робить проблематичним його застосування до формування законодавства.

У суб'єктивній філософській методології застосовуються відмінні від об'єктивної філософії принципи філософського пізнання права, а саме: в ній парадигматичним принципом виступає принцип суб'єктивності [5]. Використання принципу суб'єктивності у філософському розумінні права вело до виявлення нелінійної логіки у правотворчості, до розгляду різних тенденцій у ньому, до своєрідної відмови від лінійної логіки в дослідженні права, його норм і правил, до обмеження абсолютизації в рамках конкретної філософської позиції. Разом з тим це зумовило виведення інших похідних методологічних принципів філософського осягнення права — принципу індетермінізму і принципу антиісторизму, протилежних принципам детермінізму та історизму (розвитку). Тому суб'єктивна філософська методологія ґрунтується переважно на методах розуміння [6].

Інтерсуб'єктивність як спосіб обґрунтування права може бути представлена як парадигма (зразок) сучасних концепцій природного права. Серед сучасних теорій обґрунтування права, які існують у парадигмі інтерсуб'єк-

тивності, виділяються онтологічні та комунікативні концепції. Перші представлені правовим екзистенціалізмом, або екзистенціальною феноменологією (М. Мюллер, Е. Фехнер, В. Майхофер), і правовою герменевтикою (А. Кауфман, В. Гассемер, П. Рікер). Другі — комунікативною філософією (К.-О. Апель та Ю. Хабермас) [6].

Концепції вищевказаних дослідників прагнуть подолати характерне для класичної філософії права протиставлення об'єкта та суб'єкта, і буття свідомості, а отже, урахування об'єктивних умов і ідеї права в процесі створення і застосування законів. Принцип інтерсуб'єктивності означає, що сенс права не розчиняється у свідомості суб'єкта або в зовнішньому соціальному світі, а розкривається у взаємодії (комунікації) суб'єктів (принаймні двох, а у принципі — всіх). Основною конструкцією праворозуміння тут виявляється договір.

Характерний для некласичних концепцій природного права принцип інтерсуб'єктивності висловлює такі риси сучасного соціогуманітарного пізнання: а) перехід від концепції моносуб'єкта (індивіда або суспільства) до концепції полісуб'єкта, що проявляється у дискурсі; б) визнання мови як справжньої реальності, завдяки яким право дано людині і виявляються можливими комунікація та дискурс як способи обґрунтування правових норм та принципів; в) постметафізичний підхід до обґрунтування ідеї права у формі різних теорій справедливості.

У теорії інтеперсональності за «Фактами свідомості» від 1810 р. Фіхте тематизує необхідність граничного обґрунтованого принципу, який являв би собою основу життя свідомості, що є умовою можливості співтовариства розумних індивідів. Говорячи про систему багатьох Я як кількісну варіативність якісно єдиного життя, Фіхте відкриває інтерсуб'єктивну, практичну сферу розуму, яка є первинною за значущістю і є умовою можливості теоретичних і спекулятивних здатностей. Первинною реальністю виявляється не світ об'єктів, а світ інших суб'єктів, що визначає об'єкти, а, отже, і теоретичну настанову. Саме тому для Фіхте виявляється необхідним знайти не умови можливості знання про об'єкти, а умови можливості єдиного життя свідомості, тобто знання про інший суб'єкт [7].

Е. Левінас намагається зрозуміти основи комунікативного досвіду Я щодо Іншого. Він створює власну концепцію відповідальності. Зустріч Іншого є одразу моя відповідальність за нього [8]. Тобто Левінас подає власний параметр культури — етичний вимір інтерсуб'єктивного.

У рамках екзистенційно-феноменологічної онтології справедливості як підставу права вважають формою людського співіснування, способом буття з іншими. Вищий критерій справедливості вбачається в екзистенції як вільній самореалізації людини.

Комунікативна парадигма в сучасній філософії права акцентує увагу на дискурсі, тобто обговоренні всіх проблем у рамках громадянського суспільства. Як зазначає Рікер, «Кожній з історичних спільнот властиві свої традиційні оповіді, які складаються з народних, літературних та історичних оповідей. Їхня сукупність становить оповідальну основу культури народу» [9, с. 112]. Жодна людина не конститує власну ідентичність на самоті, власна оповідь завжди вже переплетена з оповідями Інших про себе, про світ, про чужі історії. Отже, ідентичність Я невіддільна від ідентичності Іншого, тому що вони перебувають в неперервному інтерпретативному відношенні: власний нарратив вже несе в собі фрагменти чужих нарративів і сам включається в них. Ця інтерсуб'єктивність є основою переходу від «Я» до «сам».

Морально-правовий дискурс дає змогу зіставити всі наявні ціннісні орієнтації, а тим самим врахувати виражені в них соціальні умови, втілюючи цей процес у системі процедур як правил «мовної гри». Забезпечуючи «умиротворення», вона сприяє актуалізації справедливості і як надпозитивна інстанція обмежує і контролює владу. Яскравий приклад тому відмова міністра МВС України А. Авакова від спроби включити в нове законодавство, що регулює діяльність правоохоронних органів, норму про презумпцію правоти поліцейського, таку що більшість журналістів та частина експертів зрозуміли як спробу скасування презумпції невинуватості [10].

У зв'язку з цим сьогодні вітчизняні вчені роблять спроби збагнути сутність права через його конфліктне призначення. У цьому сенсі зазначається, що право може розглядатися як інструмент урегулювання різноаспектних конфліктів. Причому право відіграє суттєву роль на всіх стадіях розвитку конфлікту, а також виступає превентивним засобом для пом'якшення наслідків конфліктів. Відповідно до цього правові конфлікти вирішуються в різний спосіб: конституційними процедурами, судовим і господарським розглядом справ, адміністративними процедурами. Ці процедури сприяють прийняттю рішення на основі права, що виключає його безпідставність і суб'єктивізм, а виправлення можливих помилок здійснюється завдяки відповідним юридичним процедурам (оскарженню рішення, перегляду рішення тощо).

За допомогою цих заходів конфлікт набуває чітких рис, інституціоналізується, формалізується як формалізується і процедура його розв'язання. Як превентивний засіб право передбачає запобіжні заходи, спрямовані на збереження та зміцнення нормального стану юридичних відносин. На правовому рівні застосовуються такі соціально-правові заходи профілактики юридичних конфліктів: формування поваги до права і закону з боку особи, суспільства і держави; удосконалення законодавства, врахування суспільних інтересів і громадської думки в правотворчості; розвиток і підвищення

суспільної, групової та індивідуальної правосвідомості й правової культури; активізація діяльності ЗМІ з правової пропаганди; зміна ціннісно-правових настанов населення в напрямі дотримання законів; зміцнення режиму законності й правопорядку.

При прийнятті такого рішення відбувається становлення постійно мінливого права. При цьому право регулює поведінку в процесі правової взаємодії, а типові ролі визначає індивідуалізована норма поведінки, яка виводиться з розуміння суб'єктів взаємодії. Головна проблема при актуалізації цих ідей полягає у поєднанні буття окремо взятого індивіда, апріорного буття взагалі й буття права, опосередкованого нормами, об'єктивного права як сукупності правових норм, які встановлюють правові повноваження, заборони й обов'язки, і суб'єктивного права як сукупності правових повноважень, заборон та обов'язків, що належать конкретному індивіду.

Даному підходу також властиві недоліки. Виходячи з договірних концепцій права, інтерсуб'єктивності підхід як основний елемент правової реальності розглядає правовідносини. Проте сутність правового суб'єкта із правовідносин безпосередньо не виведена. Якщо не постулюється права людини, то всі правовідносини виявляються фрагментарними. При цьому слід мати на увазі, що найменш вивченими в сучасній філософії права є інтуїтивні і духовні види правової практичної діяльності.

Таким чином, інтерсуб'єктивність передбачає осмислення права як способу людського буття, заснованого на співіснуванні суб'єктів. Головною ж властивістю суб'єкта, яка уможливорює його існування в юридичному просторі, є здатність до визнання – особливого інтенціонального акта, що виражається в спрямованості на іншого, при цьому інший розглядається як цінність, що заслуговує на захист з боку права, незалежно від міри його чеснот. Саме така «орієнтація на іншого» становить антропологічну умову можливості розуміння права.

Висновки. Виходячи з вищевказаного, слід зазначити, що методологія філософії права включає критичний аналіз конкуруючих і взаємодоповнюючих засобів осмислення права: правового позитивізму; правового об'єктивізму; правового суб'єктивізму (класичних концепцій природного права); правової інтерсуб'єктивності (не-класичних концепцій природного права). Розглянуті основні методологічні підходи до осмислення права є відображенням його різних сторін: техніко-юридичної, соціальної, духовно-моральної, антропологічно-комунікативної. У суперечностях між даними теоретичними позиціями виражається внутрішньосуперечлива природа самого права.

У той же час у сучасних умовах пріоритетним є інтерсуб'єктивний підхід, відповідно до якого сенс права не розчиняється у свідомості суб'єкта

або в зовнішньому соціальному світі, а розкривається у взаємодії (комунікації) суб'єктів. У інтерсуб'єктивності філософської методології як найголовнішого (парадигматичного) принципу дослідження права виступає принцип інтерсуб'єктивності. Основною конструкцією праворозуміння тут є договір. Це означає прагнення співвіднести лінійну і нелінійну логіку, розуміння взаємозв'язку і взаємопроникнення принципів об'єктивності та суб'єктивності. Інтерсуб'єктивний підхід найбільш повно виражає тенденції сучасного розвитку соціо-гуманітарного знання середовища, отже, є найбільш ефективним. Інтерсуб'єктивність як спосіб обґрунтування права є парадигмою сучасних концепцій природного права. Ці концепції намагаються подолати характерне для класичної філософії права протиставлення об'єкта і суб'єкта, буття і свідомості, а отже, прагнуть до урахування об'єктивних умов та ідеї права у процесі створення і застосування законів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – М., 2000. – С. 52.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В. Т. Бусел. – 2-ге вид. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1440 с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 2. – 744 с.
4. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Э. Гуссерль. – М. : Дом интеллектуал. книги, 1999. – Т. 1. Общее введение в чистую феноменологию. – 232 с.
5. Левинас Э. Избранное: Тотальность и бесконечное / Э. Левинас. – М., 2000. – С. 77.
6. Гуссерль Э. Картезианские размышления / Э. Гуссерль. – СПб. : Наука : Ювента, 1998. – 316 с.
7. Рікер П. Інтелектуальна автобіографія. Любов і справедливість / П. Рікер ; пер. із фр. – К. : Дух і літера, 2002. – 114 с.
8. Марчук О. В. Інтерсуб'єктивний вимір процесу ідентифікації особистості / О. В. Марчук // Мультиверсум – Філософський альманах. – К. : Центр духов. культури. – 2006. – № 57. – С. 61–69.
9. Рикёр П. История и истина / П. Рикёр. – СПб. : Алетейя, 2002. – 400 с.
10. УНИАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/politics/1077502-v-mvd-reshili-otkazatsya-ot-nashumevshey-idei-prezumptsiigravoty-politseyskogo.html>.
11. Данильян О. Г. Філософія права : підручник / О. Г. Данильян ; за ред. д-ра філософ. наук, проф. О. Г. Данильяна. – Х., Право, 2002.

12. Рікер П. Сам як інший / П. Рікер. – К. : Дух і літера, 2000. – 450 с.
13. Рікёр П. Герменевтика. Этика. Политика / П. Рікёр // Московские лекции и интервью. – М. : Академия, 1995. – 160 с.
14. Фихте И. Г. Факты сознания / И. Г. Фихте // Назначение человека. Наукоучение : пер. с нем. – Мн. : Харвест ; М. : АСТ, 2000. – С. 495.
15. Manzi Y. Habermas is Right in Arguing that Liberalism Needs to Move From a Subjective to an Intersubjective Paradigm / Yvonne Manzi / Iain Mackenzie Date. – University of Kent. – 2012.
16. O'Neill S. Impartiality in Context: Grounding Justice in a Pluralist World / S. O'Neill. – Albany: State University of New York Press, 1997. – 288 p.
17. Powell J. The Challenge of Modernity: Habermas and Critical Theory [Електронний ресурс] / J. Powell // Theory and Science 2003. – 2003. – Режим доступу: http://theoryandscience.icaap.org/content/vol4.1/01_powell.html (accessed April 11, 2012).
18. Rasmussen D. Reading Habermas. / D. Rasmussen. – Oxford, UK: Blackwell, 1990. – 140 p.
19. Rawls J. A theory of justice / J. Rawls / Revised ed. Cambridge. – Mass : Belknap Press of Harvard University Press, 1971. – 560 p.
20. Sandel M. The Procedural Republic and the Unencumbered Self / M. Sandel // Political Theory 12. – No. 1. – 1984. – P. 81–96.
21. Taylor C. Atomism / C. Taylor // Philosophical Papers – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – P. 187–210.
22. Інтерсуб'єктивність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://all-filosof.ru/filosofija-prava/63/725-intersubtyektivnist>.

ПРИНЦИП ИНТЕРСУБЪЕКТИВНОСТИ В ОСМЫСЛЕНИИ ОБНОВЛЕНИЯ ПРАВА В УКРАИНЕ

Шапаренко Е. В.

В статье рассматриваются способы обоснования права: объективизм, субъективизм, интересубъективность; раскрываются их методологические различия; доказывается, что принципы интересубъективности наиболее основательно отражают реалии и имеют большое значение в переосмыслении права в современной философии и в осмыслении обновления права в Украине. Отмечается, что в соответствии с интересубъективным подходом, смысл права не растворяется в сознании субъекта или во внешнем социальном мире, а раскрывается во взаимодействии (коммуникации) субъектов. Основной конструкцией в интересубъективности философской методологии понимания права является договор.

Ключевые слова: право, интересубъективность, политический объективизм, культурно-исторический объективизм, экзистенциализм, теория интерперсональности.

THE PRINCIPLE OF INTERSUBJECTIVITY IN UNDERSTANDING THE UPDATE LAW IN UKRAINE

Shaparenko O. V.

Actuality of the article is caused by the significant transformation processes that occur in a globalized world and in particular in Ukraine. Important geopolitical and internal changes in Ukraine require updating of the legal system.

The purpose of this work is to overview various foundations of Law: objectivism, subjectivism, intersubjectivity; to reveal their methodological differences; to prove that the principles of intersubjectivity most thoroughly reflect the realities of today and are important in rethinking law in modern philosophy. The term Law is understood here as the system of mandatory social standards the implementation and compliance of which are provided by the state.

It is pointed out that in classical philosophical tradition there were two groups of philosophical and legal theories that have provided impetus to the development of intersubjectivity: objectivistic (materialistic) and subjectivist (idealistic).

Disclosing positive features of legal objectivism it should be noted that it draws attention to the fact that the rule of law is included in the relevant existing relationships and is impossible without their consideration. This enables to raise the question under what conditions the rule of law can be fair. However objectivism absolutizes role-existing conditions (social, cultural and historical) as a source of justice, making justice and order mirroring these conditions. Thus, the idea that the subject can not be self-sufficient in creating law and order, causes dissolution of the individual in public relations, underestimation of his creative activity.

Regarding this, the position of subjectivity that focuses on the subject as the category, which directly correlates concept of law is better than the position of objectivism. The main forms of manifestation of subjectivity in the legal philosophy are rationalism and philosophy of values. However, subjectivity absolutizes the role of subject, resulting in lost connection between law and life.

It is emphasized that the principle of intersubjectivity which is inherent to non-classical concepts of natural law expresses the principle of the following features of contemporary social and humanitarian knowledge: a) transition from concept of a single monoindividual (or society) to the concept of polyindividual, manifested in discourse; b) recognition of language as a true reality through which individual is given the right and communication and discourse appear as a means of justification of legal norms and principles; c) post metaphysical approach to support the idea of law in the form of various theories of justice.

It is noted that according to the intersubjective approach, the meaning of law does not dissolve in the mind of the individual or the external social world, but it is revealed in the individuals interaction (communication). The main structure of intersubjective thinking in philosophical methodology is contract. This means striving to relate the linear and nonlinear logic, understanding of the relationship and interpenetration of the principles of objectivity and subjectivity. The fact that intersubjective approach most fully expresses

modern tendencies of socio-humanities environment, and therefore is most effective, allows to conclude that intersubjectivity as a way to study law is the paradigm of modern conceptions of natural law and the principles of intersubjectivity, which most thoroughly reflect the current reality, are significant in rethinking of law in modern philosophy and in the renewal of law in Ukraine.

Key words: *law, intersubjectivity, political objectivism, cultural-historical objectivism, existentialism, theory of interpersonalitity.*

УДК 124.4

Т. О. Чернишова, кандидат філологічних наук

ТВОРЧІСТЬ ЯК ГАРМОНІЗАЦІЯ ВІДНОСИН ЛЮДИНИ ТА СВІТУ

Здійснено змістове окреслення феномена творчості через рецепцію історико-філософських парадигмальних засад. Охарактеризований підхід до розуміння творчості в межах персоналістичної парадигми, зокрема, філософії Г. С. Батищева. Доведено, що філософська парадигма, яка ґрунтується на діалогічних стосунках людини та Універсуму та стверджує основоположне значення творчості в існуванні особистості, сьогодні стає пріоритетною у філософській антропології. Наголошено на розумінні людської креативності як духовної перетворювальної діяльності людини, орієнтованої на гармонізацію «людиносвітлових» відносин та такої, що може врятувати людство від катастрофи.

Ключові слова: *творчість, персоналізм, гармонізація, діалогізм, «людиносвітлові відносини», антропокосмізм.*

Актуальність проблеми визначається необхідністю пошуку такої світоглядної парадигми, яка б, задовольняючи потенції сучасної людини у постійному самовдосконаленні та покращенні свого суспільного буття, врівноважувала її стосунки із земною природою та Універсумом взагалі. Тільки загроза самогубства внаслідок подальшого розвитку екологічної кризи, використання термоядерної енергії та генетичної інженерії змушують людство по-новому поглянути на свою творчу діяльність всередині земної біосфери. Творчість повинна сьогодні мислитися як перетворення особистості на шляхах органічного зв'язку людини з нескінченним полем свідомості (універсальним розумом чи космічною свідомістю), тобто виходом конкрет-